

Krzysztof Garczewski*

REPUBLIKA FEDERALNA NIEMIEC I JEJ ROLA W UNII EUROPEJSKIEJ PO BREXICIE

WPROWADZENIE

Podjęta przez Brytyjczyków 23 czerwca 2016 roku decyzja o Brexicie wywołała ożywione dyskusje wśród wielu czołowych polityków Unii Europejskiej i postawiła pod znakiem zapytania przyszłość tej organizacji. Tym samym UE znalazła się w największym kryzysie od początku swojego istnienia¹. Relacje między Londynem i Brukselą nigdy nie były łatwe, co było widoczne zarówno przed, jak i po przystąpieniu Wielkiej Brytanii do Wspólnot Europejskich w 1973 roku². Ze względu na polityczne, gospodarcze i militarne znaczenie tego państwa na Starym Kontynencie, rola Wielkiej Brytanii w procesie integracji europejskiej od lat była też przedmiotem licznych dyskusji i analiz prowadzonych po zachodniej stronie Odry. Nie dziwi więc fakt, że brytyjska kampania referendalna z 2016 roku była obserwowana ze szczególną uwagą również w Berlinie, który do końca liczył na pozostanie tego państwa w unijnych strukturach. W niniejszym artykule przedstawiono dyskusję nad tym problemem z niemieckiej perspektywy. W związku z Brexitem dla państwa niemieckiego rysują się zarówno liczne szanse, jak i zagrożenia. Przeważają jednak te ostatnie, które związane są m.in. z możliwością znacznego osłabienia, bądź nawet rozpadu UE, na czym zdecydowanie mogą stracić w znacz-

* Krzysztof Garczewski – dr, Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieyszтора w Pułtusk, Wydział Nauk Politycznych, kgarczewski@wp.pl

¹ T.R. Szymczyński, *Brexit a wyzwania identyfikacyjne w odniesieniu do procesu integracji europejskiej z perspektywy hermeneutycznej*, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2016, s. 67.

² Por. J. Smith, *Europa und das Vereinigte Königreich. Kleine Geschichte der Beziehungen seit 1945*, „Aus Politik und Zeitgeschichte”, nr 49–50/2016, s. 11–16.

nej mierze Niemcy, które przez wiele lat korzystały z dalszego pogłębiania procesu integracji europejskiej, o czym choćby świadczy ich obecna sytuacja budżetowa.

Po brytyjskim referendum w Niemczech nie tylko zastanawiano się nad ułożeniem przyszłych relacji między UE a Wielką Brytanią, ale także nad tym, jak będą wyglądać stosunki bilateralne między Berlinem i Londynem w nowej rzeczywistości po Brexicie, przede wszystkim w kontekście współpracy gospodarczej. Otwartą kwestią pozostawał też m.in. status niemieckich obywateli mieszkających w Wielkiej Brytanii oraz Brytyjczyków żyjących na terenie Niemiec po planowanym zakończeniu procesu wystąpienia państwa brytyjskiego z UE. Niemcy zawsze bacznie przyglądały się brytyjskiej drodze do Brexitu, sceptycznie oceniając działania zmierzające w kierunku przeprowadzenia tego referendum podjęte we wcześniejszych latach przez Davida Camerona, który stał na czele brytyjskiego rządu w latach 2010–2016. Prawdopodobieństwo realizacji tego groźnego dla UE scenariusza, w znacznym stopniu zwiększyło się po brytyjskich wyborach parlamentarnych, wygranych wyraźnie przez Partię Konserwatywną w maju 2015 roku³. Ówczesny lider tego ugrupowania i premier Wielkiej Brytanii już wcześniej był krytykowany przez stronę niemiecką m.in. za swoją twardą postawę wobec paktu fiskalnego i reform traktatu lizbońskiego, co miało miejsce na przełomie 2011 r. i 2012 r., ponieważ uzależniał swoją zgodę na wprowadzenie nowych przepisów od otrzymania przez Wielką Brytanię specjalnych gwarancji w zakresie daleko posuniętej samodzielności w sferze finansowej. Ówczesne działania brytyjskiego rządu były odbierane w Niemczech przede wszystkim w kontekście wewnętrznej rywalizacji politycznej w tym państwie oraz jako środek do wywierania nacisku na UE⁴. Już sama decyzja o referendum spotkała się za Odrą z nerwową reakcją, wynikającą z obaw przed negatywnymi skutkami Brexitu. W efekcie od tamtego czasu stanowisko niemieckiego rządu federalnego w tej sprawie było klarowne. Berlin próbował przekonać zarówno eurosceptycznych polityków brytyjskich, jak i tamtejsze społeczeństwo do poparcia przeciwników Brexitu, wskazując przede wszystkim na liczne potencjalne zagrożenia związane z ewentualnym opuszczeniem Unii przez Wielką Brytanię.

³ Zob. J. Fiszer, *Unia Europejska dziś i jej niepewna przyszłość*. Cz. I, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2015, s. 41.

⁴ Zob. B. Koszel, *Na drodze do Brexitu*, Biuletyn Instytutu Zachodniego, nr 234/2016, s. 1–2.

1. NIEMIECKIE SPOŁECZEŃSTWO WOBEC BREXITU

Przeciwko wystąpieniu Wielkiej Brytanii z UE opowiadała się zdecydowana większość niemieckiego społeczeństwa. Tak wynikało m.in. z reprezentatywnego sondażu przeprowadzonego krótko przed brytyjskim referendum przez instytut TNS Forschung dla tygodnika „Der Spiegel”, w którym 79% badanych wyrażało taką opinię⁵. Przy czym przeciwko Brexitowi opowiadało się aż 89% zwolenników CDU/CSU oraz 86% sympatyków SPD i Sojuszu 90/Zielonych. Mniejsze poparcie dla pozostania tego państwa w UE wykazywali zwolennicy Die Linke (69%), a w najmniejszym stopniu czynili tak wyborcy eurosceptycznej AfD (56%), którzy byli w tej materii wyraźnie podzieleni. Jednocześnie ponad połowa Niemców (53%) była wówczas zdania, że Brexit nie wpłynie na sytuację gospodarczą Niemiec, natomiast co trzeci ankietowany (36%) uważał, że ewentualne wystąpienie Wielkiej Brytanii z UE przyniesie również negatywne konsekwencje dla niemieckiej gospodarki. To samo badanie wykazało też silne przywiązanie niemieckiego społeczeństwa do UE. Za pozostaniem Niemiec w tej organizacji opowiedziało się bowiem wówczas 83% respondentów, a jedynie 13% badanych stwierdziło, że Berlin również powinien podjąć działania na rzecz wystąpienia z UE⁶.

Podobne wyniki na temat Brexitu oraz przyszłości Niemiec w UE przyniósł inny reprezentatywny sondaż, który został przeprowadzony w Niemczech na tydzień przed brytyjskim referendum przez Instytut Forsa, na zlecenie tygodnika „Stern”⁷. Blisko dwie trzecie ankietowanych (62%) z zalem przyjęłoby wówczas decyzję o Brexicie, natomiast odmiennego zdania było 34% Niemców. Jednocześnie 63% badanych twierdziło, że UE „mimo wszystkich kryzysów i problemów” jakie ją dotknęły ma przed sobą „przyszłość”. Przeciwniej opinii był co trzeci ankietowany (31%). Jednocześnie 79% respondentów opowiedziało się za pozostaniem swojego państwa w strukturach UE, gdyby

⁵ Badanie zostało przeprowadzone 7–8 czerwca 2016 roku na losowo wybranej grupie 1025 obywateli niemieckich, mających prawa wyborcze. Zob. Große Mehrheit der Deutschen gegen Brexit, „Spiegel Online“, 10.06.2016, <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/umfrage-in-deutschland-grosse-mehrheit-gegen-brexit-a-1096874.html> [dostęp: 25.03.2017].

⁶ *Ibidem*.

⁷ Sondaż przeprowadzono 16–17 czerwca 2016 roku na reprezentatywnej grupie 1001 obywateli Niemiec., przy tolerancji +/- 3% Zob. Deutsche sagen lautstark Nein zum Exit, „Stern.de“, 22.06.2016, <http://www.stern.de/politik/deutschland/brexit--deutsche-wuerden-eu-austritt-laut-stern-umfrage-klar-ablehnen-6911528.html> [dostęp: 25.03.2017].

w Niemczech także zorganizowano na ten temat referendum. Proeuropejskie nastroje panowały przede wszystkim wśród zwolenników głównych ugrupowań politycznych. Należeli do nich kolejno: zwolennicy Sojuszu 90/Zielonych (93% za pozostaniem w UE), SPD (85%), CDU/CSU (85%), Die Linke (79%) oraz FDP (78%). Na przeciwnym biegunie znaleźli się z kolei sympatycy AfD, którzy w większości (63%) opowiedzieli się w tym badaniu za wystąpieniem Niemiec z UE⁸. Wyniki obu sondaży, które przeprowadzono w Niemczech tuż przed brytyjskim referendum, potwierdzały proeuropejskie nastawienie zdecydowanej większości tamtejszego społeczeństwa, które jednocześnie było przeciwne opuszczeniu przez Brytyjczyków UE. Wyjątkiem była jedynie postawa eurosceptycznego elektoratu AfD.

2. NIEMIECCY POLITYCY O BREXICIE

Preferencje niemieckiego społeczeństwa przekładały się także w dużym stopniu na postawę wobec Brexitu przedstawicieli poszczególnych partii politycznych w tym państwie. Za pozostaniem Wielkiej Brytanii w UE opowiadała się bowiem zdecydowana większość reprezentantów głównych partii politycznych, z niepokojem oceniając już samą perspektywę Brexitu. Przed negatywnymi konsekwencjami takiego rozwoju sytuacji ostrzegał na krótko przed brytyjskim referendum Wolfgang Schäuble. Niemiecki federalny minister finansów odrzucał jednak koncepcję dalszego pogłębiania procesu integracji europejskiej w przypadku Brexitu. Taką postawę wykazywali bowiem zwolennicy federalnej koncepcji UE, których nie brakowało także w Niemczech. Schäuble w rozmowie dla tygodnika „Der Spiegel”, przeprowadzonej na początku czerwca 2016 roku, zapewnił, że w przypadku Brexitu wspólnie z przedstawicielami innych państw strefy euro podejmie wszystkie możliwe działania na rzecz ograniczenia negatywnych skutków związanych z tym procesem⁹. Chadecki polityk nie wykluczył też podjęcia przez inne państwa UE działań na rzecz wystąpienia z tej organizacji. Zapewnił jednak, że UE może funkcjonować również bez Wielkiej Brytanii, ostrzegając równocześnie to państwo przed negatywnymi konsekwencjami Brexitu dla jego gospodarki. Zdaniem niemieckiego ministra w sytuacji spełnienia się takiego scenariusza, Wielka Brytania nie będzie mogła korzystać z dobrodziejstw rynku wewnętr-

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Bei Ja zu Brexit – Schäuble lehnt weitere EU-Vertiefung ab*, „Spiegel Online“, 10.06.2016, <http://www.spiegel.de/politik/ausland/wolfgang-schaeuble-warnt-vor-weitreichenden-brexit-folgen-a-1096854.html> [dostęp: 25.03.2017].

nego UE, jak to ma miejsce w przypadku Szwajcarii oraz Norwegii, próbując tym samym zniechęcić Brytyjczyków do podjęcia takiej decyzji. W opinii Schäuble to właśnie Brexit będzie decyzją wymierzoną przeciwko rynkowi wewnętrznemu UE¹⁰.

Niemieckie apele kierowane przez czołowych polityków oraz argumenty na rzecz pozostania Wielkiej Brytanii w UE nie przekonały jednak obywateli tego państwa, którzy podczas referendum w czerwcu 2016 roku niewielką większością 51,9% głosów zdecydowali o Brexicie. Przeprowadzone na ten temat głosowanie przyniosło również wiele pytań natury prawnej¹¹. W efekcie wyniki brytyjskiego referendum wywołały niezwykle ożywione dyskusje zarówno w Wielkiej Brytanii, jak i w innych państwach UE¹². Decyzja ta odbiła się również szerokim echem w Niemczech, a głos w tej sprawie zabrali czołowi politycy tego kraju, którzy zostali całkowicie zaskoczeni takim obrotem sprawy. Zdecydowana większość z nich negatywnie oceniła to wydarzenie, podkreślając w szczególności sposób konsekwencje jakie może przynieść Brexit dla Niemiec oraz całej Europy. Przedstawiciele partii głównego nurtu obawiali się, że wyniki tego głosowania przyniosą dalszy wzrost popularności partii eurosceptycznych, co w niemieckim przypadku odnosiło się przede wszystkim do AfD. Nie dziwi więc fakt, że właśnie część polityków tego niemieckiego ugrupowania wyraziło zadowolenie z rezultatów brytyjskiego referendum. Co więcej, Björn Höcke, jeden z reprezentantów powstałej w 2013 r. partii, opowiedział się za zorganizowaniem także w Niemczech referendum na temat możliwego wystąpienia z UE. Wiceprzewodniczący AfD Alexander Gauland zapewnił jednak, że jego ugrupowanie nie rozpocznie kampanii w tej sprawie¹³.

Wynik brytyjskiego głosowania okazał się szczególnie dotkliwy dla Angeli Merkel, dla której jednym z zasadniczych celów polityki europejskiej było utrzymanie jedności UE i niedopuszczenie do wystąpienia Wielkiej Brytanii z tej organizacji. Co więcej, decyzję o Brexicie często łączono ze współczesnym kryzysem migracyjnym i otwartą polityką niemieckiej kanclerz wobec

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Zob. S. Douglas-Scott, *Am Rande der Verfassungskrise? Die Rechtliche Grundlage des Brexit*, „Aus Politik und Zeitgeschichte”, nr 49–50/2016, s. 24 i nast.

¹² Zob. M. Mikołajczyk, *Europejskie dylematy Wielkiej Brytanii – od planu Schumana do Brexitu*, „Przegląd Zachodni”, nr 4/2016, s. 33.

¹³ L. Greven, K. Schuler, L. Jacobsen, *Damn! Berlin ist im Brexit-Schock*, „Zeit Online“, 24.06.2016, <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2016-06/deutsche-politiker-referendum-brexit-deutschland-angela-merkel/komplettansicht> [dostęp: 05.04.2017].

uchodźców¹⁴. Taki zarzut sformułował m.in. bezpośrednio już dzień po referendum Alexander Gauland z antyislamskiej AfD, której to członkowie w zdecydowany sposób krytykowali postawę Merkel w sprawie polityki migracyjnej¹⁵. Podobnej opinii był niemiecki ekonomista Hans-Werner Sinn, który zwracał uwagę na kluczową rolę, jaką odegrała tematyka uchodźcza w brytyjskiej dyskusji nad Brexitem¹⁶.

3. BREXIT A NIEMIECKA GOSPODARKA

Oba państwa łączą od lat bardzo silne więzy gospodarcze. Ponad 2,5 tys. niemieckich przedsiębiorstw posiada swoje placówki na wyspach brytyjskich, zatrudniając tam 420 tys. osób. Natomiast na terenie Niemiec funkcjonuje około 3 tys. brytyjskich firm. Wartość niemieckich bezpośrednich inwestycji w Wielkiej Brytanii wynosiła w 2014 roku 121 mld euro, natomiast brytyjskich w Niemczech 49 mld euro¹⁷. W kontekście Brexitu Niemcy obawiają się załamania relacji gospodarczych z Wielką Brytanią, w wyniku czego ucierpieć może przede wszystkim niemiecki eksport. Wymiana handlowa między tymi państwami przynosiła bowiem zdecydowanie więcej korzyści Niemcom niż Brytyjczykom. W efekcie Berlin opowiadał się za tzw. miękkim Brexitem, krytykując jednocześnie twardą postawę brytyjskiego rządu w tej sprawie.

¹⁴ Por. Jan Fleischhauer, *Ist die Kanzlerin schuld am Brexit?*, „Spiegel Online“, 27.06.2016, <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/ist-angela-merkel-schuld-am-brexite-kolumne-a-1099970.html> [dostęp: 02.04.2017].

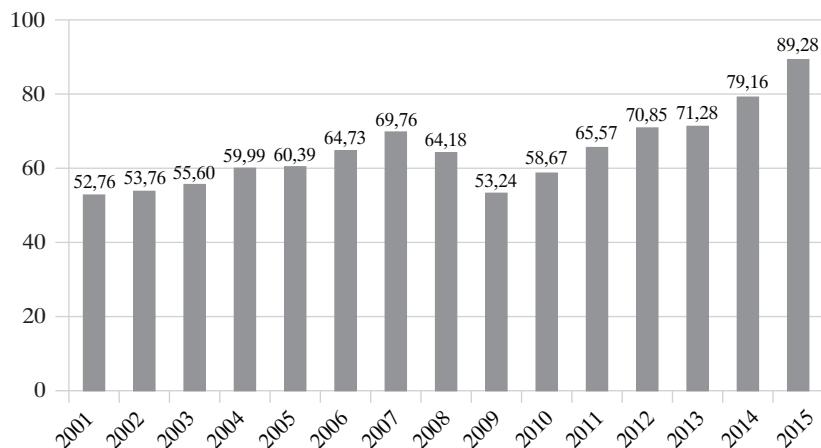
¹⁵ dpa, *AfD gibt Merkel die Schuld am Brexit*, „Faz.net“, 24.06.2016, <http://www.faz.net/aktuell/afd-gibt-angela-merkel-schuld-an-brexite-referendum-14306077.html> [dostęp: 02.04.2017].

¹⁶ Zob. A. Höß, *Das Flüchtlings-Problem ist schuld am Brexit*. Interview mit Prof. Hans-Werner Sinn, „Finanzen.net“, 04.07.2016, <http://www.finanzen.net/nachricht/private-finanzen/euro-am-sonntag-interview-sinn-34-das-fluechtlings-problem-ist-schuld-am-brexite-34-4963789> [dostęp: 02.04.2017].

¹⁷ *Großbritannien: Beziehungen zu Deutschland*, *Auswärtiges Amt*, Stand: April 2017, http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/Grossbritannien/Bilateral_node.html [dostęp: 14.04.2017].

Rysunek 1

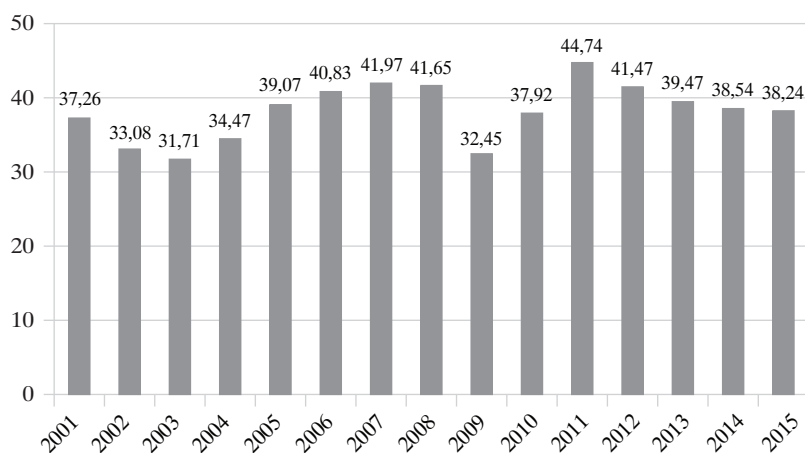
**Wartość niemieckiego eksportu do Wielkiej Brytanii w latach 2001–2015
(w mld Euro)**

Źródło: *Wert der deutschen Exporte nach Großbritannien von 2001 bis 2015 (in Milliarden Euro)*, „De.Statista.com“, <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/259936/umfrage/deutsche-exporte-nach-grossbritannien/> [dostęp: 30.03.2017].

Rysunek 2

**Wartość niemieckiego importu z Wielkiej Brytanii w latach 2001–2015
(w mld Euro)**

Źródło: *Wert der deutschen Importe aus Großbritannien von 2001 bis 2015 (in Milliarden Euro)*, „De.Statista.com“, <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/260054/umfrage/deutsche-importe-aus-grossbritannien/> [dostęp: 30.03.2017].

Jak wynika z przedstawionych na rysunkach 1 i 2 danych, po załamaniu się wymiany handlowej w latach 2008–2009, związanym z wybuchem światowego kryzysu na rynkach finansowych, poczynając od 2010 roku wartość niemieckiego eksportu na wyspy brytyjskie rosła z każdym kolejnym rokiem. Jednocześnie po 2011 roku import z Wielkiej Brytanii osiągał z czasem coraz niższy pułap. W efekcie, w latach 2014–2015 wartość niemieckiego eksportu do tego państwa była już ponad dwukrotnie wyższa niż importu z Wielkiej Brytanii.

Niemcy spodziewały się pierwszych negatywnych skutków dla swojej gospodarki, związanych z brytyjską decyzją o Brexicie już krótko po brytyjskim referendum w 2016 roku¹⁸. Według danych Instytutu Niemieckiej Gospodarki (Institut der deutschen Wirtschaft, IW), w drugiej połowie 2016 roku, a więc bezpośrednio po przeprowadzeniu referendum na temat Brexitu, nastąpił wyraźny spadek wartości niemieckiego eksportu ($-7,2\%$) w porównaniu do analogicznego okresu sprzed roku. Najmocniej ten spadek odczuła branża farmaceutyczna (-19%), samochodowa (-14%) oraz chemiczna (-11%). Jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy było znaczne osłabienie funta w odniesieniu do euro, do którego doszło po ogłoszeniu wyników referendum. W efekcie eksport ze strefy euro na wyspy brytyjskie stał się mniej konkurencyjny, co odczuły też w znacznym stopniu niemieckie przedsiębiorstwa. Mimo tych danych eksperci IW liczyli na ponowne zwiększenie niemieckiego eksportu w kolejnym roku, pod warunkiem zahamowania dalszego spadku wartości brytyjskiej waluty¹⁹. Drugim istotnym czynnikiem wpływającym na osłabienie niemieckiego eksportu na wyspy w tym okresie, było większe poczucie niepewności, które pojawiło się w tamtejszej gospodarce ze względu na perspektywę Brexitu²⁰. Szczególnie dotkliwie może ucierpieć na skutek Brexitu niemiecka branża samochodowa, dla której Wielka Brytania jest, po Chinach i USA, trzecim co do wielkości rynkiem eksportowym na świecie. Co siódmy samochód produkowany w Niemczech trafia do tego państwa. Przykładowo w 2015 roku BMW sprzedało w Wielkiej Brytanii 236 tys. aut, co oznaczało ponad 10% ogólnego zbytu. Niewiele pod tym względem ustępowały inne czołowe

¹⁸ *Erste Auswirkungen schon in 2016*, „Tagesschau.de“, 04.07.2016, <https://www.tagesschau.de/wirtschaft/brexit-wirtschaft-deutschland-101.html> [dostęp: 11.04.2017].

¹⁹ *ssu/dpa-AFX, Deutsche Exporteure leiden unter Brexit-Votum*, „Spiegel Online“, 28.03.2017, <http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/brexit-deutsche-exporte-nach-grossbritannien-brechen-ein-a-1140720.html> [dostęp: 30.03.2017].

²⁰ *Zob. W. Mussler, Der Brexit bremst die deutschen Exporte*, „Faz.net“, 27.12.2016, <http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/unternehmen/dihk-auswertung-brexit-bremst-die-deutschen-exporte-14593530.html> [dostęp: 30.03.2017].

niemieckie koncerny: Audi (9%), Mercedes (8%) i Volkswagen (6%). Co więcej, BMW nie tylko sprzedaje tam znaczne ilości swoich samochodów, ale ma także na terenie Anglii cztery fabryki²¹.

Według wstępnych danych opublikowanych w kwietniu 2017 roku przez Federalny Urząd Statystyczny (Statistisches Bundesamt), wartość niemieckiego eksportu do Wielkiej Brytanii w 2016 roku wyniosła 86,14 mld euro, była więc niższa o ponad 3 mld euro w porównaniu do rekordowego jak dotąd 2015 roku. W tym samym okresie o ponad 2,5 mld euro zmniejszył się także import z tego państwa, osiągając wartość 35,62 mld euro. Mimo to Wielka Brytania pozostała dla Niemiec w 2016 roku trzecim co do wielkości rynkiem zbytu na świecie, po USA oraz Francji, natomiast pod względem importu zajmowała jedenaste miejsce (zob. tab. 1).

Tabela 1

Najważniejsi partnerzy handlowi Niemiec w 2016 roku (wstępne dane w mld euro)

Eksport		Import	
1. USA	106,89	1. Chiny	93,81
2. Francja	101,37	2. Holandia	83,48
3. Wielka Brytania	86,14	3. Francja	65,68
4. Holandia	79,00	4. USA	57,89
5. Chiny	76,09	5. Włochy	51,81
6. Włochy	61,43	6. Polska	46,46
7. Austria	59,77	7. Szwajcaria	43,94
8. Polska	54,81	8. Czechy	42,39
9. Szwajcaria	50,33	9. Austria	38,65
10. Belgia	41,71	10. Belgia	37,93
11. Hiszpania	40,60	11. Wielka Brytania	35,62

Źródło: Außenhandel. Rangfolge der Handelspartner im Außenhandel der Bundesrepublik Deutschland 2016, Statistisches Bundesamt, Wiesbaden 2017, s. 2.

²¹ Zob. *dpa*, *Brexit könnte deutsche Autobauer ausbremsen*, „Zeit Online“, 21.06.2016, <http://www.zeit.de/news/2016-06/21/auto-brexit-koennte-deutsche-autobauer-ausbrem-sen-21130608> [dostęp: 10.04.2017].

Utrzymująca się w relacjach między Berlinem i Londynem na tak wysokim poziomie różnica między eksportem i importem, która w 2016 roku wyniosła 50,52 mld euro na korzyść Niemiec, przyniosła zachodniemu sąsiadowi Polski największą nadwyżkę handlową właśnie w stosunkach z Wielką Brytanią (zob. tab. 2).

Tabela 2

Nadwyżka handlowa Niemiec w 2016 roku w odniesieniu do poszczególnych państw
(wstępne dane w mld euro)

Państwo	Eksport – import
1. Wielka Brytania	50,52
2. USA	49,00
3. Francja	35,69
4. Austria	21,12
5. Zjednoczone Emiraty Arabskie	13,67
6. Hiszpania	12,87
7. Szwecja	10,67
8. Włochy	9,62
9. Korea Południowa	9,51
10. Polska	8,35

Źródło: Außenhandel. Rangfolge der Handelspartner im Außenhandel der Bundesrepublik Deutschland 2016, Statistisches Bundesamt, Wiesbaden 2017, s. 2.

Pierwsze miesiące po decyzji na temat Brexitu wywołały nerwowe reakcje ze strony wielu niemieckich polityków i ekonomistów. Niepewność co do kształtu przyszłych relacji między Wielką Brytanią i UE, nie pomagała też w tym okresie niemieckiej gospodarce, w której zaczęły się już pojawiać pierwsze negatywne symptomy związane z mającym nastąpić w niedalekiej przyszłości Brexitem. W efekcie w Berlinie zaczęto liczyć pierwsze straty związane z tym procesem. Ponadto w przypadku prognozowanego po Brexicie trwałego ograniczenia niemieckiego eksportu do Wielkiej Brytanii pogorszy się także sytuacja na niemieckim rynku pracy. Zdaniem Rolfa Schneidera z grupy Allianz, w ciągu kolejnych dwóch lat Brexit może przyczynić się też do ograniczenia niemieckiego wzrostu gospodarczego

o jeden %²². Brexit może też być zagrożeniem dla Deutsche Banku. W przypadku dalszego pogorszenia sytuacji finansowej największego niemieckiego banku, mającego w ostatnim czasie poważne problemy, może bowiem dojść do destabilizacji sektora finansowego nie tylko w Niemczech, ale i w całej Europie²³. Wystąpienie Wielkiej Brytanii z UE spowoduje też konieczność ustalenia nowego podziału składek członkowskich do budżetu tej organizacji, na czym mają stracić m.in. Niemcy oraz Francja²⁴.

Z kolei pod koniec marca 2017 roku Komisja Europejska negatywnie oceniła planowaną wcześniej fuzję niemieckiej i brytyjskiej giełdy papierów wartościowych. Jedną z przyczyn był planowany Brexit. KE uznała ponadto, że takie połączenie osłabiłoby konkurencyjność na europejskim rynku finansowym. Strona brytyjska bezskutecznie zabiegała o połączenie obu giełd już w 2000 roku oraz w 2005 roku²⁵. Zgodnie z zamierzeniami ogłoszonymi na początku 2016 roku, większość udziałów w tym nowym przedsięwzięciu miała mieć strona niemiecka (54,4%), natomiast siedziba połączonych giełd London Stock Exchange i Deutsche Börse znalazłaby się w Londynie²⁶. Jednak w związku z zamiarem opuszczenia przez Wielką Brytanię UE, największa europejska giełda funkcjonowałaby poza obszarem tej organizacji, co nie było do przyjęcia dla wielu krytyków takiego rozwiązania. Pod koniec czerwca 2016 roku, krótko po ogłoszeniu wyników brytyjskiego referendum, negatywną opinię w sprawie przyszłej siedziby połączonych giełd w Londynie wyraził niemiecki Federalny Urząd Nadzoru Usług Finansowych (Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht, BaFin)²⁷.

²² DW, B. Cöllen, *Eksperci: Brexit uderzy w niemiecki rynek pracy*, „Deutsche Welle”, 27.06.2016, <http://www.dw.com/pl/eksperti-brexit-uderzy-w-niemiecki-rynek-pracy/a-19360265> [dostęp: 15.03.2017].

²³ Por. J. Frączyk, *Deutsche Bank jak Brexit dla europejskich giełd. Tapnięcie na rynku*, „Money.pl”, 17.06.2016, <http://www.money.pl/gospodarka/unia-europejska/wiadomosci/artikul/akcje-w-europie-gielda-deutsche-bank-brexit,246,0,2156278.html> [dostęp: 15.03.2017].

²⁴ Zob. M. Balcerak-Kosiarz, *Skutki Brexitu dla gospodarki Niemiec*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego”, nr 259/2016, s. 6.

²⁵ M. Sieradzka, *Brexit: Nie będzie fuzji giełd londyńskiej i frankfurckiej*, „Deutsche Welle”, 29.03.2017, <http://www.dw.com/pl/brexit-nie-b%C4%99dzie-fuzji-gie%C5%82d-londy%C5%84skiej-i-frankfurckiej/a-38184557> [dostęp: 12.04.2017].

²⁶ Por. brk/dpa/Reuters, *Deutsche Börse und London Stock Exchange planen Fusion*, „Spiegel Online”, 23.02.2016, <http://www.spiegel.de/wirtschaft/unternehmen/deutsche-boerse-und-london-stock-exchange-planen-fusion-a-1078883.html> [dostęp: 12.04.2017].

²⁷ dpa-infocom, *Bafin gegen London als Sitz der fusionierten Börse*, „Welt.de”, 28.06.2016, <https://www.welt.de/regionales/hessen/article156644547/Bafin-gegen-London-als-Sitz-der-fusionierten-Boerse.html> [dostęp: 15.03.2017].

4. BREXIT SZANSĄ DLA FRANKFURTU NAD MENEM

Niemcy w sprzyjających okolicznościach mogą jednak też w pewnych aspektach skorzystać na procesie Brexitu, upatrując m.in. szanse na wzmocnienie swojej roli w europejskim sektorze finansowym. W przypadku wycofania się części instytucji z londyńskiego City, wiodącą rolę w tym zakresie mógłby odgrywać Frankfurt nad Menem, gdzie już teraz mieszczą się siedziby m.in. takich instytucji, jak Europejski Bank Centralny (Europäische Zentralbank), Niemiecki Bank Federalny (Deutsche Bundesbank), Giełda Niemiecka (Deutsche Börse), czy istniejący od 2002 roku wspomniany wcześniej BaFin²⁸. Jednym z atutów tego miasta są też m.in. dużo niższe koszty związane z prowadzeniem działalności finansowej, przede wszystkim w odniesieniu do poziomu cen najmu nieruchomości i płac dla personelu. Według szacunków firmy analitycznej Savills Plc podanych przez agencję Bloomberg, roczny koszt utrzymania w tym mieście pracownika z branży finansowej ma być obecnie niższy o 50% niż w Paryżu i nawet o 65% niż w Londynie²⁹. W efekcie Niemcy liczą na przeniesienie na teren ich państwa innych znaczących instytucji, które w przypadku Brexitu mogą poszukiwać stabilnego pod względem politycznym i gospodarczym miejsca do dalszego rozwoju w UE. Jednym z przykładów niemieckich działań w tym zakresie było zorganizowanie w styczniu 2017 roku przez BaFin spotkania dla przedstawicieli ponad dwudziestu zagranicznych instytucji finansowych w sprawie możliwości przeniesienia ich działalności do Frankfurtu nad Menem³⁰.

Na uwagę zasługują też starania podjęte po brytyjskim referendum przez rząd federalny w sprawie przeniesienia z Londynu na teren Niemiec siedziby Europejskiego Urzędu Nadzoru Bankowego (European Banking Authority, EBA). Za takim rozwiązaniem optował m.in. Wolfgang Schäuble, według którego najlepszym miejscem dla EBA po Brexicie byłby właśnie Frankfurt nad Menem. W opinii federalnego ministra finansów RFN, niemiecka metropolia

²⁸ Pod koniec 2014 roku BaFin zatrudniał we Frankfurcie nad Menem oraz w Bonn ponad 2500 pracowników. Aufgaben & Geschichte der BaFin, Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht, 31.12.2014, https://www.bafin.de/DE/DieBaFin/AufgabenGeschichte/aufgabengeschichte_node.html [dostęp: 06.04.2017].

²⁹ Zob. ula, *Frankfurt kusi bankierów opuszczających Londyn*, „Rp.pl”, 29.03.2017, <http://www.rp.pl/Banki/303299953-Frankfurt-kusi-bankierow-opuszczajacych-Londyn.html#ap-1> [dostęp: 11.04.2017].

³⁰ A. Kröner, J. O'Donnell, A. Davies, *Exklusiv- Finanzaufsicht lädt ausländische Banken zu Brexit-Gipfel*, „De.Reuters.com”, 25.01.2017, <http://de.reuters.com/article/deutschland-banken-bafin-brexit-idDEKBN1591XL> [dostęp: 20.03.2017].

finansowa ma mieć więcej zalet niż inne potencjalne europejskie miasta, jak Paryż, Dublin, Kopenhaga, Warszawa czy Sztokholm³¹. Po referendum na temat Brexitu strona niemiecka podjęła ponadto starania na rzecz otrzymania także po Londynie siedziby Europejskiej Agencji Leków (European Medicines Agency, EMA). Wśród potencjalnych miast, do których mogłaby się przenieść EMA, wymieniano w tym wypadku m.in. Hanower, Berlin i Bonn. Podobne aspiracje wykazywały jednak także inne państwa UE, jak choćby Francja czy Austria³².

5. SILNIEJSZE NIEMCY W SŁABSZEJ EUROPIE

Wystąpienie Wielkiej Brytanii z UE niewątpliwie bardzo istotnie osłabi całą UE, która wcześniej nie była przygotowana w praktyce na taki scenariusz. Jednak w tych warunkach jeszcze większą niż dotychczas rolę będą odgrywać w niej Niemcy. Biorąc pod uwagę zmagającą się od dłuższego czasu z wieloma problemami wewnętrznymi i zewnętrznymi Francję, staną się one bowiem bezsprzecznym liderem UE. Wzmocnienie niemieckiej dominacji w Europie, przy jednoczesnym osłabieniu dalszego procesu europejskiej integracji, nie jest jednak dobrą wiadomością dla Starego Kontynentu, w tym także Polski. Brexit doprowadzi bowiem do zachwiania politycznej równowagi, jaką w pewnym stopniu stanowiła Wielka Brytania dla niemiecko-francuskiego tandemu. Opuszczenie przez Wielką Brytanię UE, będzie oznaczać także wycofanie się tego państwa ze wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa tej organizacji (WPZiB), jak również ze stanowiącej jej integralną część wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony (WPBiO). Powyższa sytuacja istotnie osłabi wymiar obronny UE, stawiając zarówno Niemcy, jak i pozostałe państwa członkowskie przed kolejnym poważnym wyzwaniem związanym z koniecznością wzięcia dużo większej niż dotychczas odpowiedzialności za sprawę wspólnego bezpieczeństwa i obrony na szczeblu europejskim, bez względu na trwającą równoległe intensywną dyskusję dotyczącą przyszłości NATO. Z drugiej strony Wielka Brytania niejednokrotnie blokowała w przeszłości inicjatywy wzmacniające współpracę w ramach WPBiO, obawiając się powstania systemu konkurencyjnego wobec NATO³³. W efekcie po brytyjskiej

³¹ *Bankenaufsicht soll nach Frankfurt*, „Tagesschau.de“, 12.04.2017, <http://www.tagesschau.de/wirtschaft/bankenaufsicht-frankfurt-101.html> [dostęp: 14.04.2017].

³² *Ibidem*.

³³ Por. K. Szubart, *Unia Europejska „dwóch prędkości“? Niemcy i WPBiO po Brexicie*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego”, nr 281/2016, s. 1 i nast.

decyzji o Brexicie, pojawiły się kolejne przesłanki do większej koordynacji współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony pozostałych 27 członków UE, o co apelowali m.in. ówczesni ministrowie spraw zagranicznych Niemiec oraz Francji, Frank-Walter Steinmeier i Jean-Marc Ayrault³⁴.

6. WIĘCEJ PYTAŃ NIŻ ODPOWIEDZI

Po rozpoczęciu pod koniec marca 2017 roku procesu związanego z wystąpieniem Wielkiej Brytanii z UE, większość istotnych pytań związanych z tym wydarzeniem pozostawała otwarta. 4 kwietnia 2017 roku do Londynu przyjechał Sigmar Gabriel. Niemiecki minister spraw zagranicznych spotkał się wówczas ze swoim brytyjskim odpowiednikiem Borisem Johnsonem, oraz ministrem ds. wystąpienia z UE Davidem Davisem. Wizyta ta odbyła się zaledwie kilka dni po oficjalnym rozpoczęciu przez Wielką Brytanię procesu dotyczącego opuszczenia UE³⁵. Do kwestii Brexitu nawiązał też tego samego dnia Frank-Walter Steinmeier podczas wystąpienia na forum PE w Strasburgu, jednoznacznie negatywnie oceniając tę decyzję Brytyjczyków. Było to jednocześnie pierwsze znaczące zagraniczne wystąpienie Steinmeiera w roli prezydenta Niemiec³⁶.

Jedna z wielu kwestii wymagającej rozstrzygnięcia dotyczyła przyszłości obywateli UE mieszkających na wyspach, jak również Brytyjczyków znajdujących się w innych państwach UE. W połowie 2016 roku na terenie Wielkiej Brytanii mieszkało około 3 mln obywateli pochodzących z innych państw UE. Z kolei na obszarze pozostałych krajów UE mieszkało 1,2 mln Brytyjczyków. W Wielkiej Brytanii zamieszkiwało wówczas około 300 tys. Niemców, z czego zdecydowana większość w Londynie, natomiast na terenie Niemiec przebywało na stałe około 100 tys. Brytyjczyków³⁷. Po referendum w sprawie Brexitu, w Niemczech znacznie wzrosła liczba wniosków składanych przez

³⁴ *Ibidem*; H. Friederichs, *Der Stärkste steigt aus*, „Zeit Online”, 01.08.2016, <http://www.zeit.de/politik/2016-08/grossbritannien-sicherheitspolitik-brexit-eu/komplettansicht> [dostęp: 10.03.2017].

³⁵ *Außenminister Gabriel in London*, Auswärtiges Amt, 04.04.2017, http://www.auswaer-tiges-amt.de/DE/Aussenpolitik/Laender/Aktuelle_Artikel/Grossbritannien/170404_Antrittsbesuch_London.html [dostęp: 11.04.2017].

³⁶ K. Küstner, *Partei ergreifen für Europa*, „Tagesschau.de”, 04.04.2017, <http://www.tagesschau.de/ausland/steinmeier-euparlament-101.html> [dostęp: 11.04.2017].

³⁷ J.-P. Marquardt, *Müssen EU-Bürger raus aus dem Königreich?*, „Br.de”, 05.07.2016, <http://www.br.de/nachrichten/brexit-nachfolge-cameron-100.html> [dostęp: 12.04.2017].

mieszkających tam Brytyjczyków o przyznanie niemieckiego obywatelstwa, co miało uchronić te osoby przed utratą obywatelstwa UE po wystąpieniu Wielkiej Brytanii z tej organizacji³⁸.

PODSUMOWANIE

Wyniki brytyjskiego referendum z 23 czerwca 2016 roku zaskoczyły niemiecką elitę polityczną, która do samego końca wierzyła w sukces zwolenników pozostania Wielkiej Brytanii w UE, próbując stosować wobec Londynu zarówno metodę kija, jak i marchewki. Brytyjski sukces przeciwników UE wywołał w Berlinie przede wszystkim strach przed stratami, jakie może przynieść Brexit dla niemieckiej gospodarki. Ponadto obawiano się dalszego wzrostu popularności ugrupowań eurosceptycznych i nacjonalistycznych, zarówno w Niemczech, jak i w innych państwach UE, głównie we Francji.

Bez względu na inne kryzysy mające obecnie miejsce na Starym Kontynencie, wystąpienie Wielkiej Brytanii z UE w bezprecedensowy sposób osłabi tę organizację, w wymiarze gospodarczym, militarnym oraz politycznym, co może przynieść wiele konsekwencji zarówno dla Wielkiej Brytanii, której grozi rozpad, jak i całej UE, stojącej obecnie przed podobnym wyzwaniem. W słabszej UE jeszcze większą rolę niż dotychczas będą natomiast odgrywały Niemcy, dla których Wielka Brytania stanowiła wcześniej do pewnego stopnia przeciwwagę w tej organizacji. Dalszy wzrost niemieckiej pozycji w UE, przy jednoczesnym osłabieniu tej organizacji w tworzącym się obecnie wielobiegunowym łańdźcu międzynarodowym, nie wróży dobrze na przyszłość nie tylko Niemcom, ale i jej pozostałym unijnym partnerom, z Polską włącznie.

Trudno postawić dziś jednoznaczną prognozę dotyczącą wpływu Brexitu na Niemcy³⁹. Dopiero pod koniec marca 2017 roku rozpoczął się właściwy proces związany z wystąpieniem Wielkiej Brytanii z UE, który zapoczątkowała premier tego państwa Theresa May. Wiele istotnych kwestii związanych z tym procesem powinno się rozstrzygnąć podczas negocjacji między Wielką Brytanią a UE, które według pierwotnych planów mają potrwać dwa lata. Od warunków opuszczenia przez to państwo UE, które zostaną ostatecznie wynegocjowane przez obie strony, będzie zależeć także w znacznym stopniu

³⁸ Zob. *Nach dem Brexit wollen viele Briten die deutsche Staatsbürgerschaft*, „Focus.de“, 16.03.2017, http://www.focus.de/politik/videos/immer-mehr-antraege-nach-dem-brexit-wollen-viele-briten-die-deutsche-staatsbuergerschaft_id_6798934.html [dostęp: 12.04.2017].

³⁹ Niniejszy artykuł został ukończony w kwietniu 2017 roku.

przyszła pozycja Niemiec w UE, szczególnie w odniesieniu do kwestii finansowych. Z drugiej strony część euroentuzjastów już po rozpoczęciu oficjalnych negocjacji nadal wierzyło, że wyjście Wielkiej Brytanii z UE nie jest jeszcze do końca przesądzone i takiego scenariusza także nie można dziś wykluczyć, choć wydaje się on jednak w obecnej sytuacji najmniej realnym rozwiązaniem⁴⁰.

Po ogłoszeniu wyników referendum doszło do podziału między zwolennikami tzw. twardego i miękkiego Brexitu⁴¹. Dotychczasowe sygnały wysyłane przez Londyn w kierunku Brukseli świadczą o stanowczej postawie brytyjskiego rządu, mającego dążyć do tzw. twardego Brexitu, co nie jest na rękę stronie niemieckiej. Taki rozwój sytuacji, szczególnie w kontekście konfliktu politycznego między Londynem i Edynburgiem, stawia jednocześnie pod znakiem zapytania przyszłość Wielkiej Brytanii⁴². Berlin i cała UE stanęły też przed innym istotnym dylematem: jak ułożyć sobie na nowo stosunki z Londynem, nie zachęcając kolejnych państw członkowskich do obrania w przyszłości podobnej drogi?

Ostateczny bilans Brexitu, z dzisiejszej perspektywy bardzo trudny o oszacowania, nie musi jednak przynieść Niemcom pokaźnych strat. Z pewnością

⁴⁰ Pod koniec marca 2017 roku, po rozpoczęciu procedury wystąpienia Wielkiej Brytanii z UE, przewodniczący Parlamentu Europejskiego Antonio Tajani przekonywał, że państwo to może jeszcze zmienić decyzję w sprawie Brexitu i pozostać w tej organizacji. Jednak takie rozwiązanie musiałyby zostać zaakceptowane również przez wszystkich pozostałych członków UE. Zob. qm, *Antonio Tajani: Wielka Brytania wciąż może zmienić zdanie*, „Rp.pl”, 29.03.2017, <http://www.rp.pl/Unia-Europejska/170328856-Antonio-Tajani-Wielka-Brytania-wciaz-moze-zmienic-zdanie.html#ap-1> [dostęp: 12.04.2017]. Natomiast 18 kwietnia 2017 roku brytyjska premier Theresa May zapowiedziała zorganizowanie przyspieszonych wyborów parlamentarnych na 8 czerwca 2017 r., co wcześniej oficjalnie wykluczała. Swoją decyzję argumentowała m.in. brakiem porozumienia w sprawie negocjacji dotyczących Brexitu wśród czołowych ugrupowań politycznych w tym państwie. Zob. *Theresa May to seek general election on 8 June*, „BBC.com”, 18/04/2017, <http://www.bbc.com/news/uk-politics-39629603> [dostęp: 19.04.2017].

⁴¹ Zob. N. von Ondarza, *Die verlorene Wette. Entstehung und Verlauf des britischen EU-Referendums*, „Aus Politik und Zeitgeschichte”, nr 49-50/2016, s.10.

⁴² Potwierdzeniem istniejących już wcześniej wśród obywateli Wielkiej Brytanii wewnętrznych podziałów w odniesieniu do integracji europejskiej, były szczegółowe wyniki referendum w sprawie Brexitu. Większość osób głosujących w Szkocji, Irlandii Północnej oraz w Londynie, jak również na terenie Gibraltaru, opowiedziała się bowiem za pozostaniem w UE, co po ogłoszeniu łącznego wyniku wywołało dodatkowe emocje zarówno w polityce wewnętrznej, jak i w relacjach międzynarodowych („hiszpańsko-brytyjska” kwestia Gibraltaru, którego mieszkańcy przytłaczającą większością zagłosowali przeciwko Brexitowi). Zob. R. Sturm, *Uneiniges Königreich? Grossbritannien nach dem Brexit-Votum*, „Aus Politik und Zeitgeschichte”, nr 49-50/2016, s. 17-18.

Berlin będzie w najbliższym czasie poszukiwał takich rozwiązań politycznych i instytucjonalno-prawnych, które w jak największym stopniu zabezpieczą niemieckie interesy w nowej unijnej rzeczywistości, już bez udziału Londynu. Pierwsze działania w tym zakresie, mające m.in. na celu przeniesienie do Niemiec siedzib wielu ważnych europejskich instytucji finansowych oraz międzynarodowych koncernów, zostały podjęte już krótko po brytyjskim referendum. Nadrzędnym celem Niemiec będzie jednak w najbliższej przyszłości utrzymanie jedności wśród pozostałych członków UE i niedopuszczenie do rozpadu tej organizacji. Niemcy zdają sobie bowiem sprawę z tego, że są jednym z największych beneficjentów europejskiej integracji, dlatego wszelkie procesy odśrodkowe nie będą dla tego państwa na rękę. Natomiast w przypadku niepowodzenia tego planu i dalszego rozbicia UE, Berlin w jeszcze większym niż dotychczas stopniu będzie optował za jak najszybszym wdrożeniem mechanizmów umożliwiających funkcjonowanie na szeroką skalę tzw. „Europy wielu prędkości”, zacieśniając integrację jedynie z grupą państw, mającą podobną wizję przyszłości UE. Brexit to także osobista porażka Angeli Merkel, która nie tylko nie zdołała przekonać do swoich racji Brytyjczyków, ale także przez wielu była obwiniana za swoją politykę migracyjną, która przyczyniła się do podjęcia tej decyzji.

BIBLIOGRAFIA

- Aufgaben & Geschichte der BaFin, *Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht*, 31.12.2014, https://www.bafin.de/DE/DieBaFin/AufgabenGeschichte/aufgabengeschichte_node.html [dostęp: 06.04.2017].
- Außenhandel. Rangfolge der Handelspartner im Außenhandel der Bundesrepublik Deutschland 2016, Statistisches Bundesamt, Wiesbaden 2017.
- Außenminister Gabriel in London*, Auswärtiges Amt, 04.04.2017, http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Aussenpolitik/Laender/Aktuelle_Artikel/Grossbritannien/170404_Antrittsbesuch_London.html [dostęp: 11.04.2017].
- Balcerek-Kosiarz M., *Skutki Brexitu dla gospodarki Niemiec*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego”, nr 259/2016.
- Bankenaufsicht soll nach Frankfurt*, „Tagesschau.de“, 12.04.2017, <http://www.tagesschau.de/wirtschaft/bankenaufsicht-frankfurt-101.html> [dostęp: 14.04.2017].
- Bei Ja zu Brexit – Schäuble lehnt weitere EU-Vertiefung ab, „Spiegel Online“, 10.06.2016, <http://www.spiegel.de/politik/ausland/wolfgang-schaeuble-warnt-vor-weitreichenden-brexit-folgen-a-1096854.html> [dostęp: 25.03.2017].

- brk/dpa/Reuters, *Deutsche Börse und London Stock Exchange planen Fusion*, „Spiegel Online“, 23.02.2016, <http://www.spiegel.de/wirtschaft/unternehmen/deutsche-boerse-und-london-stock-exchange-planen-fusion-a-1078883.html> [dostęp: 12.04.2017].
- Deutsche sagen lautstark Nein zum Exit*, „Stern.de“, 22.06.2016, <http://www.stern.de/politik/deutschland/brexit--deutsche-wuerden-eu-austritt-lautstern-umfrage-klar-ablehnen-6911528.html> [dostęp: 25.03.2017].
- Douglas-Scott Sionaidh, *Am Rande der Verfassungskrise? Die Rechtliche Grundlage des Brexit*, „Aus Politik und Zeitgeschichte”, nr 49–50/2016.
- dpa, *AfD gibt Merkel die Schuld am Brexit*, „Faz.net“, 24.06.2016, <http://www.faz.net/aktuell/afd-gibt-angela-merkel-schuld-an-brexit-referendum-14306077.html> [dostęp: 02.04.2017].
- dpa, *Brexit könnte deutsche Autobauer ausbremsen*, „Zeit Online“, 21.06.2016, <http://www.zeit.de/news/2016-06/21/auto-brexit-koennte-deutsche-autobauer-ausbremsen-21130608> [dostęp: 10.04.2017].
- dpa-infocom, *Bafin gegen London als Sitz der fusionierten Börse*, „Welt.de“, 28.06.2016, <https://www.welt.de/regionales/hessen/article156644547/Bafin-gegen-London-als-Sitz-der-fusionierten-Boerse.html> [dostęp: 15.03.2017].
- DW, Cöllen B., *Eksperci: Brexit uderzy w niemiecki rynek pracy*, „Deutsche Welle”, 27.06.2016, <http://www.dw.com/pl/eksperci-brexit-uderzy-w-niemiecki-rynek-pracy/a-19360265> [dostęp: 15.03.2017].
- Erste Auswirkungen schon in 2016*, „Tagesschau.de“, 04.07.2016, <https://www.tagesschau.de/wirtschaft/brexit-wirtschaft-deutschland-101.html> [dostęp: 11.04.2017].
- Fiszer J., *Unia Europejska dziś i jej niepewna przyszłość*. Cz. I, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2015.
- Fleischhauer J., *Ist die Kanzlerin schuld am Brexit?*, „Spiegel Online“, 27.06.2016, <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/ist-angela-merkel-schuld-am-brexit-kolumne-a-1099970.html> [dostęp: 02.04.2017].
- Frączyk J., *Deutsche Bank jak Brexit dla europejskich giełd. Tapnięcie na rynku*, „Money.pl”, 17.06.2016, <http://www.money.pl/gospodarka/unia-europejska/wiadomosci/artukul/akcje-w-europie-gielda-deutsche-bank-brexit,246,0,2156278.html> [dostęp: 15.03.2017].
- Friederichs H., *Der Stärkste steigt aus*, „Zeit Online”, 01.08.2016, <http://www.zeit.de/politik/2016-08/grossbritannien-sicherheitspolitik-brexit-eu/komplettansicht> [dostęp: 10.03.2017].
- Greven L., Schuler K., Jacobsen L., *Damn! Berlin ist im Brexit-Schock*, „Zeit Online“, 24.06.2016, <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2016-06/deut>

- sche-politiker-referendum-brexit-deutschland-angela-merkel/komplettan
sicht [dostęp: 05.04.2017].
- Großbritannien: Beziehungen zu Deutschland, Auswärtiges Amt*, Stand: April
2017, http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/Grossbritannien/Bilateral_node.html [dostęp: 14.04.2017].
- Große Mehrheit der Deutschen gegen Brexit*, „Spiegel Online“, 10.06.2016,
<http://www.spiegel.de/politik/deutschland/umfrage-in-deutschland-grossemehrheit-gegen-brexit-a-1096874.html> [dostęp: 25.03.2017].
- Höb A., *Das Flüchtlings-Problem ist schuld am Brexit*. Interview mit Prof.
Hans-Werner Sinn, „Finanzen.net“, 04.07.2016, <http://www.finanzen.net/nachricht/private-finanzen/euro-am-sonntag-interview-sinn-34-das-fluechtlings-problem-ist-schuld-am-brexit-34-4963789> [dostęp: 02.04.2017].
- Koszel B., *Na drodze do Brexitu*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego”, nr 234/2016.
- Kröner A., O'Donnell J., Davies A., *Exklusiv- Finanzaufsicht lädt ausländische Banken zu Brexit-Gipfel*, „De.Reuters.com“, 25.01.2017, <http://de.reuters.com/article/deutschland-banken-bafin-brexit-idDEKBN1591XL> [dostęp: 20.03.2017].
- Küstner K., *Partei ergreifen für Europa*, „Tagesschau.de“, 04.04.2017, <http://www.tagesschau.de/ausland/steinmeier-euparlament-101.html> [dostęp: 11.04.2017].
- Marquardt J.-P., *Müssen EU-Bürger raus aus dem Königreich?*, „Br.de“. 05.07.2016, <http://www.br.de/nachrichten/brexit-nachfolge-cameron-100.html> [dostęp: 12.04.2017].
- Mikołajczyk M., *Europejskie dylematy Wielkiej Brytanii – od planu Schumana do Brexitu*, „Przełęcz Zachodni”, nr 4/2016.
- Mussler W., *Der Brexit bremst die deutschen Exporte*, „Faz.net“, 27.12.2016, <http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/unternehmen/dihk-auswertung-brexit-bremst-die-deutschen-exporte-14593530.html> [dostęp: 30.03.2017].
- Nach dem Brexit wollen viele Briten die deutsche Staatsbürgerschaft*, „Focus.de“, 16.03.2017, http://www.focus.de/politik/videos/immer-mehr-antraege-nach-dem-brexit-wollen-viele-briten-die-deutsche-staatsbuergerschaft_id_6798934.html [dostęp: 12.04.2017].
- Ondarza N. von, *Die verlorene Wette. Entstehung und Verlauf des britischen EU-Referendums*, „Aus Politik und Zeitgeschichte”, nr 49–50/2016.
- qm, *Antonio Tajani: Wielka Brytania wciąż może zmienić zdanie*, „Rp.pl”, 29.03.2017, <http://www.rp.pl/Unia-Europejska/170328856-Antonio-Tajani-Wielka-Brytania-wciaz-moze-zmienic-zdanie.html#ap-1> [dostęp: 12.04.2017].
- Sieradzka M., *Brexit: Nie będzie fuzji giełd londyńskiej i frankfurckiej*, „Deutsche Welle”, 29.03.2017, <http://www.dw.com/pl/brexit-nie-b%C4%99dzie-fuzji>

- gie% C5% 82d-londy% C5% 84skiej-i-frankfurckiej/a-38184557 [dostęp: 12.04.2017].
- Smith J., *Europa und das Vereinigte Königreich. Kleine Geschichte der Beziehungen seit 1945*, „Aus Politik und Zeitgeschichte”, nr 49–50/2016.
- ssu/dpa-AFX, *Deutsche Exporteure leiden unter Brexit-Votum*, „Spiegel Online”, 28.03.2017, <http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/brexit-deutsche-exporte-nach-grossbritannien-brechen-ein-a-1140720.html> [dostęp: 30.03.2017].
- Sturm R., *Uneiniges Königreich? Grossbritannien nach dem Brexit-Votum*, „Aus Politik und Zeitgeschichte”, nr 49–50/2016.
- Szubart K., *Unia Europejska „dwóch prędkości”? Niemcy i WPBiO po Brexicie*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego”, nr 281/2016.
- Szymczyński T.R., *Brexit a wyzwania identyfikacyjne w odniesieniu do procesu integracji europejskiej z perspektywy hermeneutycznej*, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2016.
- Theresa May to seek general election on 8 June, „BBC.com”, 18.04.2017, <http://www.bbc.com/news/uk-politics-39629603> [dostęp: 19.04.2017].
- ula, *Frankfurt kusi bankierów opuszczających Londyn*, „Rp.pl”, 29.03.2017, <http://www.rp.pl/Banki/303299953-Frankfurt-kusi-bankierow-opuszczajacych-Londyn.html#ap-1> [dostęp: 11.04.2017].
- Wert der deutschen Exporte nach Großbritannien von 2001 bis 2015 (in Milliarden Euro)*, „De.Statista.com”, <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/259936/umfrage/deutsche-exporte-nach-grossbritannien/> [dostęp: 30.03.2017].
- Wert der deutschen Importe aus Großbritannien von 2001 bis 2015 (in Milliarden Euro)*, „De.Statista.com”, <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/260054/umfrage/deutsche-importe-aus-grossbritannien/> [dostęp: 30.03.2017].

REPUBLIKA FEDERALNA NIEMIEC I JEJ ROLA W UNII EUROPEJSKIEJ PO BREXICIE

Streszczenie

W artykule został przedstawiony problem Brexitu z perspektywy niemieckiej. Analizie poddano stanowisko polityków i społeczeństwa Niemiec na temat tej kwestii. W niniejszym tekście zwrócono m.in. uwagę na główne szanse i zagrożenia, jakie niesie ze sobą Brexit dla państwa niemieckiego,

przede wszystkim w obszarze polityki, gospodarki i bezpieczeństwa. Opisano silne związki gospodarcze łączące oba państwa, które w przypadku opuszczenia przez Wielką Brytanię UE mogą zostać wystawione na poważną próbę. Zwrócono przy tym także uwagę na korzyści, jakie odnosiła dotychczas przede wszystkim strona niemiecka z wymiany handlowej między tymi państwami oraz na spory między zwolennikami tzw. twardego i miękkiego Brexitu. Przeanalizowano podjęte po brytyjskim referendum działania Niemiec na rzecz przeniesienia z Londynu do tego państwa siedzib wielu ważnych instytucji finansowych. W kontekście Brexitu zwrócono uwagę na problem niemieckich obywateli mieszkających w Wielkiej Brytanii oraz brytyjskich w Niemczech. Zastanowiono się także nad rolą, jaką będą odgrywały Niemcy w UE po wystąpieniu z niej Wielkiej Brytanii.

FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY AND ITS ROLE IN THE EUROPEAN UNION AFTER BREXIT

Summary

The article presents the issue of Brexit from the German point of view. It analyses German politicians' and the community's opinions on the matter. The article, inter alia, draws attention to the main opportunities and threats that Brexit creates for the German state in the field of politics, economy and security. The author describes strong economic relations between the two states, which in case of the UK's exit from the EU may be thoroughly tested. At the same time, attention is drawn to the benefits of the trade between the two countries for Germany and the arguments raised by the supporters of the so-called soft and hard Brexit. The author analyses German steps undertaken after the British referendum in order to move the headquarters of many important financial institutions from London to Germany. The issue of German citizens living in the UK and British citizens living in Germany is also discussed. The author also considers the role that Germany will play in the EU after the UK leaves.

ФЕДЕРАТИВНАЯ РЕСПУБЛИКА ГЕРМАНИИ И ЕЁ РОЛЬ В ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ ПОСЛЕ БРЕКСИТА

Резюме

В статье освещена проблема Брексита с точки зрения Германии. Проанализированы позиции политиков и общественности Германии по этому вопросу. В настоящем исследовании внимание уделено, в частности, основным возможностям и угрозам, которые может принести Brexit для немецкого государства, прежде всего в сфере политики, экономики и безопасности. Определены тесные экономические контакты, связывающие оба государства, которые в случае выхода Великобритании из ЕС могут серьезно пострадать. При этом обращается внимание также на преимущества, которые немецкая сторона до сих пор получала в результате торговых контактов между этими странами, и на споры между сторонниками так называемых «твердого» и «мягкого» Брексита. Кроме того, были подвергнуты анализу предпринятые после британского референдума действия Германии по перенесению из Лондона на свою территорию головных офисов многих важных финансовых организаций. В контексте Брексита уделено внимание проблемам немецких граждан, живущих в Великобритании, а также британских граждан, живущих в Германии. Рассматривается роль, которую будет играть Германия в ЕС после выхода из него Великобритании.